SEID M. TRALJIĆ

DRNIŠ ŠESNAESTOG I SEDAMNAESTOG STOLJEĆA

Zna se po arheološkim nalazima da je Petrovo Polje nastavano još od pradavnih vremena, jer je veoma pogodno za ljudski život. Nalaza ima od prethistorije kroz sva kasnija razdoblja. Međutim sve to još nije sistematski ispitano, osobito što se tiče arhivskih i drugih pisanih izvora. Tako ni povijest Drniša nije istražena ni opisana. Pisali su se o Drnišu samo publicistički i novinski članci bez znanstvene podloge i vrijednosti. To je i razumljivo kad se ima na umu da nije bilo historijskih istraživanja, koja bi iznijela na vidjelo izvore iz prošlosti ovoga grada. Zato su ti članci puni fantazije i zaključaka bez temelja. Računalo se da je Drniš nastao nakon turskog osvojenja ovoga područja u XVI stoljeću, pa je i etimologija njegova imena izvođena iz orijentalnih jezika, a ni to nema nikakva temelja.[1]

Za iscrpnu, iako ne potpunu povijest Drniša pod turskom upravom, kad zapravo i počinje pravo poznavanje prošlosti ovoga grada, potrebno će biti još istraživati arhivska vrela, a ovdje će biti prikazana samo glavna zbivanja toga vremena na temelju gradiva koje nam sada stoji na raspolaganju, odnosno koje nam je poznato. S vremenom će sigurno i broj izvora za povijest Drniša još porasti, a to će omogućiti i bolje poznavanje toga pitanja.

Do sada najstariji spomen Drniša pod ovim imenom imamo s kraja XV st. Dne 8. ožujka 1494. god. prodala je Rada kći pok. Radivoja Rose, a udovica kamenara Jurja Crljenčića, Petru sinu pok. Tomasa Vulodolovića iz drniškog podgrađa u Petrovu Polju, nastanjenom tada u Šibeniku, jedan vrt iznad uvale Vrulje.[2] Po

[1] L. Plepel, Petrovopolje. Nova Evropa XXVI (1933), str. 351—353; M. Korolija, Turske uspomene i varoš Drniš. Politika 2. IV 1933. Isti, Drniš, malo Sarajevo. Politika 13. VI 1933.

[2] Historijski arhiv u Zadru (dalje HAZd), spisi šibenskog notara Gregorija q. Lorenzo, sign. 22-IV-17, str. 30 r.

Na ovaj me dokumenat upozorio prof. F. Dujmović, na čemu mu posebno zahvaljujem.

ovome se vidi da je Drniš postojao još davno prije dolaska Turaka u ove krajeve. Bio je to grad (tvrđava) i ispod njega varoš (Sub Darnis), u kojoj su bili nastanjeni građani.

Drniš dakle nalazimo spomenut u izvorima baš u vrijeme kad su turske navale počele svom snagom slabiti obrambenu moć hrvatske i mletačke granice u Dalmaciji. Njihove provale su dobile sistematsku organiziranost osobito u vrijeme bosanskog sandžakbega Skendera u posljednjim decenijima XV st., koji je kušao zadobiti koju tvrđavu na ovoj krajini, ali bez uspjeha. Međutim on je ipak veoma mnogo pridonio slabljenju otpora i time omogućio lakše osvajanje u kasnijim godinama.

Početke turskih provala u zaleđe Šibenika, u kojem se nalazio i gradić Drniš, možemo pratiti još od prvih godina XV st. Zna se da su jake turske čete provalile u Dalmaciju 1415. god., a pojedine skupine su onda prodirale dalje samostalno na razne strane. Nepoznati ljetopisac bilježi da su one tada oplijenile Cetinu, kao i zaleđe gradova Trogira, Šibenika i Zadra sve do mora.[3] U vrijeme kad je turski vojvoda Ishakbeg harao oko Zadra 1432. god., napadnuta je i okolica Šibenika sve do Srime, kako nas izvješćuje kroničar Bilićić iz Šibenika.[4] I tako se njihovi prodori nastavljaju u sve jačoj mjeri, a otpor je to slabiji i bezuspješniji što idemo dalje. U XVI st. već su njihove čete gotovo stalno u Dalmaciji pa napadaju i pljačkaju sad ovaj sad opet onaj grad koji se nalazio u rukama hrvatsko-ugarskih vladara i njihovih banova. Mletački posjedi su bili prilično izuzeti od toga, jer su Mlečani bili u prijateljskim odnosima sa sultanom. Situaciju nam ilustrira i odluka Skradinjana 1518. god. koji su pristali na plaćanje godišnjeg danka sultanu ne bi li se na taj način zaštitili od napadaja njegovih namjesnika iz bosanskog i hercegovačkog sandžaka.[5] Opet imamo vijest jednog bezimenog ljetopisca da su Turci osvojili i počeli dograđivati Drniš 1522. g..[6] Mogli bismo i posumnjtai u njegov zapis, ali drugi suvremeni događaji i okolnosti potvrđuju da je moralo tako biti. U to vrijeme pojačava se turski pritisak na šibensku okolicu, a iste godine zauzeti su Knin i Skradin,[7] pa je posve logično da je i Drniš tada pao. Ali moglo

[3] I. Kukuljević-Sakcinski, Kratki ljetopisi hrvatski. Arkiv za povjesnicu jugoslavensku IV (1857), str. 65. (dalje Arkiv...)

[4] F. Gundrum-Oriovčanin, Latinski rukopis svećenika Dalmatinca iz petnaestoga stoljeća. Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva N. S. 6 (1902), str. 212.

[5] Arkiv VIII (1865), str. 38, 41.

[6] A., Notizie storiche riguardanti la Dalmazia. Bullettino di archeologia e storia dalmata V (1882), str. 189.

I Klaić je već pisao da je Drniš zauzet 1522. god. Usp. Vj. Klaić, Atlas za hrvatsku povjesnicu (Zagreb 1888), karta 6.

[7] Vj. Štefanić, Glagoljski rukopisi Jugoslaverske akademije II, Zagreb 1970, str. 38.

je to biti i nešto prije, jer se 1514. god. spominje kako su Šibenčani išli u neki obližnji gradić radi otkupa svojih rođaka iz turskog sužanjstva.[8] Ne zna se koji je to grad bio. Skradin svakako nije, pa možemo misliti na Drniš ili koji drugi u blizini. I 1518. god. hrvatski ban Petar Berislavić kušao je povratiti iz turskih ruku neku tvrđavu u blizini Skradina, ali joj se ime ne zna.[9] U svakom slučaju Drniš je dvadesetih godina u turskim rukama. Od 1528. god. susrećemo stalno nahiju (sudsku ispostavu) Petrovo Polje ili Drniš, koja se tako zove jer je u Drnišu bilo sjedište naiba (zamjenika) skradinskog kadije, kome je ova nahija pripadala.[10] I 1532. god. javljaju mletački predstavnici u Dalmaciji kako Murat vojvoda izvodi neke gradnje u Drnišu,[11] a to će reći da je grad bio naseljen i imao posadu. I tada i ono prije deset godina govori se o Drnišu kao već postojećem gradu, a ne o novoizgrađenom naselju ili tvrđavi. Nekoliko godina iza toga 1538. god. hrvatski je podban provalio od Neorića do Drniša, ali ga je drniški dizdar odbio. Kod Kadine Glavice su se vojske sukobile i podban je poginuo zajedno sa svojim suborcima.[12] Dalje u XVI st. ne možemo pratiti događaje oko Drniša, jer nam nedostaju izvori. Tek u XVII st. podaci su obilniji i onda možemo govoriti i o njegovu vanjskom izgledu i o životu u gradu.

O vanjskom licu grada u XVII st. govore nam likovni i narativni izvori. Narativni su veoma škrti u podacima, jer opisuju isključivo tvrđavu. Slike međutim uz tvrđavu prikazuju i naselje, pa iako ih ne smijemo u svemu uzeti kao točne, ipak nam one mnogo pomažu. Kad još tome dodamo i dokumente u kojima imamo također podataka o Drnišu, onda smo iscrpli sve vrste vrela na temelju kojih se može opisati Drniš kakav je bio u to doba.

Bio je to u XVI i XVII st. utvrđeni gradić s podgrađem. Generalni mletački providur za Dalmaciju Jakov Foscarini 1572. god. ne cijeni ga nimalo,[13] dok pisci XVII st. kažu da ima pola milje opsega. Izvan tvrđave je varoš sa 200 kuća i 300 ljudi svih uzrasta. Na gradu su 4 ili 5 manjih topova. Iz susjednih dvadesetak sela može se dignuti oko 300 boraca. U Petrovu i Kosovu polju ima oko 40 sela s oko 2000 vojnika.[14] U gradu je posada s nekoliko aga, a svima zapovijeda dizdar.[15]

[8] Vj. Klaić, Povjest Hrvata II/2, str. 74.
[9] Arkiv VIII (1865), str. 38.
[10] H. Šabanović, Bosanski pašaluk (Sarajevo 1959), str. 207.
[11] F. Rački, Izvodi za jugoslabvenski poviest iz dnevnika M. Sanuda, Starine XXI (1889), str. 170.
[12] A., Notizie storiche..., Bullettino VI (1883), str. 16.
[13] G. Novak, Mletačka uputstva i izvještaji IV (Ztgreb 1964), str. 43.
[14] F. Rački, Prilozi za geografsko-statistički opis bosanskoga pašaluka, Starine XIV (1882), str. 180; M. V. Batinić, Njekoliko priloga k bosanskoj crkvenoj povjesti, Starine XVII (1885), str. 140.
[15] M. V. Batinić, op. cit., str. 140.

Drniš je, kako smo naprijed vidjeli, čim je pripao bosanskom sandžaku bio dograđivan kako bi mogao služiti kao sigurno uporište i čvrsta obrambena tvrđava. Osim toga prostrano Petrovo polje služilo je u svim slučajevima ratovanja u ovim krajevima kao logorište bosanske vojske u pohodu na mletačke posjede. Spominje se to više puta. Posebno se zna da je bosanski paša logorovao s vojskom pod Drnišem u vrijeme opsade Šibenika 1647. god., pa više puta kasnije u toku drugog kandijskoga rata, iako je tada grad bio napušten.

Na jednoj slici Drniša iz XVII st.[16] prikazano je naselje i iznad njega tvrđava. U legendi se opisuje lijepi položaj grada, koji je bio dobro napučen i važan za trgovinu. Imao je pet džamija, koje su ucrtane izvan tvrđave. Slika je možda sadržajno vjerna, ali sigurno ne daje pravi raspored naselja i građevina. Sve su džamije izvan tvrđave, imaju minarete i presvođene su kupolama. Mi međutim znamo iz sadašnjeg izgleda Drniša da su i u samom gradu bile barem dvije džamije. Od tih je jedna očuvana, danas crkva sv. Ante. Osim te džamije postojala je tik uz gradsku kulu nad Čikolom još jedna, od koje se i sada uzdrži donji dio minareta. Prostor između gradskih bedema bio je sigurno gusto naseljen i tu su bile spomenute dvije džamije. Da li je u podgrađu bilo zbilja pet džamija ili koja manje ili više, teško je sada reći, dok ne budemo raspolagali s novim izvorima koji će nas bolje obavijestiti o ovom gradiću. I na Coronellijevoj slici Drniša ima također pet džamija. Četiri su u podgrađu i imaju minarete, a jedna u tvrđavi bez minareta. Današnje stanje pokazuje da ni ta slika nije posve vjerna.

Očuvana džamija — danas crkva — nije održana u svom prvotnom obliku. Pri pretvaranju u crkvu ona je dozidana s prednje i zadnje strane, a neki su prozori zazidani. Njezina je kupola prije dvadesetak godina (1951) propala, jer je u prvom svjetskom ratu s nje skinuto olovo, pa je uslijed dugotrajnog prokišnjavanja posve propala i crkva je sada pokrivena crijepom. Po veličini spada u red srednjih ili bolje reći manjih džamija u našoj zemlji. Pod kubetom su bile trompe, a u sva četiri ugla stalaktiti bogato obrađeni u orijentalnom stilu.

Na mjestu zvanom »Gradina« u neposrednoj blizini stare kule stoji danas usamljeni minaret (munara), koji je pripadao nekoj drugoj džamiji. Temelji zidova te džamije su jedva vidljivi. Minaret se sačuvao samo donjim dijelom do šerefeta (balkona). Nije očuvano ni cijelo stubište u unutrašnjosti, nego samo početak i to na visini od preko dva metra od terena, gdje se vidi i ulaz u minaret, jer se u minaret ulazilo iz same džamije s tzv. mahfila (galerije). Nije

[16] Arkiv Srpske akademije nauka i umetnosti, Zaostavština J. N. Tomića XIV/5.

bio velike visine (očuvani dio ima 12 metara), ali je građen veoma skladno, kako ističe arh. I. Zdravković, koji je ove spomenike obradio i opisao.[17]

Crkve u Drnišu po svoj prilici nije bilo, nego samo mala kapela. Ne znamo ni da li je crkva postojala prije turskog osvojenja, a nema je niti na slikama. Bogoslužje katoličkom stanovništvu grada vršili su franjevci s Visovca.

Na prvoj slici se vidi s lijeve strane neka poviša građevina, koja podsjeća na han ili karavan saraj (prenoćište). Takva ustanova je i morala postojati u ovakvu naselju, koje je imalo i privredno značenje za cijeli ovaj kraj. Na istoj strani slike vidi se još jedna zgradica s natpisom Fontana. To je svakako bila javna česma u obliku sebila, koja je služila stanovništvu i putnicima za piće. Zna se da je u to doba u Drniš bila dovedena voda iz Promine.

Još treba spomenuti i most preko Čikole. Spominju ga već 1574. god. Frane Butrišić i Ivan Divnić.[18] Moralo ih je biti i više radi nesmetana prometa preko rijeke. Most sa četiri stupa vidi se i na Justerovoj veduti Drniša iz 1708. god.[19]

U upravnoj organizaciji naselja Drniš je imao status kasabe (varoši) i bio je središte nahije ili sudske ispostave. To je bila niža administrativna jedinica u kojoj se nalazio naib ili zamjenik kadije, kao šef sudske ispostave i rješavao sve poslove za koje ga je pretpostavljeni kadija ovlastio. Drniški naib se više puta sam naziva kadijom, iako je bio podređen kadiji u Skradinu.[20] Osim naiba kao predstavnika sudske uprave, u Drnišu je sjedio i dizdar, gradski kastelan kao zapovjednik posade u tvrđavi. Njima su bili podređeni vojvode i jasakčije, policijski organi za izvršavanje sudskih i drugih naloga. Vlast im se protezala na cijelu nahiju, a najviše spomena toj vlasteli nalazimo u sačuvanim spisima franjevačkog samostana na Visovcu, koji je također spadao u njihovu kompetenciju. Zbog prekoračenja ovlasti pojedinih službenika dolazilo je do spora i više vlasti su onda posredovale. Vojvode i jasakčije su svojim postupcima nanosile štetu fratrima, pa se to 1591. god. zabranjuje.[21] Neki Jusuf sin Abdulahov iz Drniša bio se zavadio s visovačkim gvardijanom (1629), pa kadija Redžep sin Mehmedov vodi raspravu i dolazi do izmirenja.[22] Drniški dizdar Mustafa je više godina vodio spor sa

[17] I. M. Zdravković, Džamija, minare i tvrđava u Drnišu. Prilozi za povijest umjetnosti u Dalmaciji 10 (1956), str. 190—198.

[18] Rački, Prilozi..., str. 195.

[19] Ratni arhiv u Beču, Zbirka planova i karata, br. 2025, G. Juster I a 6—5.

[20] Franjevački samostan na Visovcu, Turski spisi B 66 (1631), B 70 (1624), C 26 (1629), I 60 (1631).

[21] Ibid., C 94 (1591).

[22] Ibid., B 66 (1631).

fratrima za mezru Kuželj i napokon je 1603. god. odustao. Ako bi opet postavio pitanje o tom posjedu, neka ga kadija odbije.[23] Drnišani Ali Čelebija sin Salihov i Jusufbeg sin Hasanov kao šibenski carinici zahtijevali su od visovačkih redovnika badž (carinu) na robu koju kupuju na skeli. Nečvenski kadija Muhamed na temelju ahdname sultana Mehmeda II Osvajača odbija tužitelje 1681. god.[24] Neki su optuživali franjevce da rade protiv interesa turske države, pa su ih vlasti uzimale u zaštitu. Neki Jusuf iz Drniša optuživao je fra Češka iz Visovca i na raspravi pred drniškim kadijom Mustafom sinom Džaferovim 1631. god. odustao od tužbe.[25] Nečvenski kadija izvješćuje višu vlast da su Visovčani nevini potvoreni za druženje s Milošem Županovićem.[26]

Visovački su redovnici više puta zbog gladi i suše bježali sa svoga otoka u Drniš dok se stanje ne popravi. Bježali su nekad i zbog napasnika. I tada su ih vlasti uzimale u zaštitu.[27]

Ne znamo pravo koliko je Drniš imao stanovnika, kao ni to tko su oni bili. Najviše se spominju predstavnici vlasti i pripadnici posjedničkog staleža. Posebno su bili istaknuti Terzibalići, koje susrećemo od kraja XVI st. do kraja turske uprave u ovom kraju. Spominju se često u razmiricama s mletačkim vlastima. Tako npr. šibenski knez i kapetan Lunardo Giustinian u dopisu od 2. travnja 1605. karakterizira ih kao »uzročnike svih zala i nereda na krajini«.[28] Mlečani su se na njih tužili turskim vlastima. Mlečani su se bili uplašili kad su saznali da Mehmed Terzibalić gradi neku zgradu u selu Radonić, 6 milja od granice. Izvijestili su vladu u Mlecima da gradi tvrđavu, ali su to uskoro demantirali, rekavši da je samo čardak.[29] Za Terzibaliće zna i narodna pjesma. Sestra Zuke Atlagića pita brata kome bi se proscu odazvala, a on joj uz ostalo odgovara:

Ako li ćeš po šehru šetati,
hajd' u Skradin za Barčelovića.
Ako li ćeš dvore i timare,
hajd' u Drniš za Terzibašića . . .[30]

[23] Ibid., B 78.
[24] Ibid., I 34 (1681).
[25] Ibid., B 66 (1631).
[26] Ibid., I 76 (bez datuma). — Usp. J. A. Soldo, Samostan Majke od milosti na Visovcu — prilozi upoznavanju prošlosti. Zbornik »Kačić« II (1969), 169 i dalje.
[27] Franjevački samostan na Visovcu, Turski spisi E 46 (1642), I 7 (1639) i I 102 (1643).
[28] Archivio di Stato Venezia, Dispacci dei Provveditori di Dalmazia, N. 4, Šibenik 2. IV 1605.
[29] Ibid., N. 38, Šibenik 27. VI 1633. i 28. VIII iste godine.
[30] Hrvatske narodne pjesme knj. X, izd. Matice Hrvatske 1942, str. 96—97.

Jedan se Terzibalić istakao i gradeći neku džamiju u Drnišu. Ta je džamija nakon mletačkog osvojenja grada bila 1692. god. pretvorena u crkvu sv. Barbare, po zaštitnici bratovštine drniških topnika, koji su htjeli imati svoju crkvu, pa su za to tražili i dobili odobrenje vlasti.[31]

Samo ime ove porodice Terzibalića pokazuje da su ga dobili po nekom svom pretku koji je bio terzija (krojač), a takvih je bilo u svakom većem mjestu. U Drnišu je moralo biti i drugih obrtnika, a u izvorima se spominje i neki zlatar Mehmed 1631. god.[32] Osim obrtnika bilo je u Drnišu sigurno i trgovaca. Drniš je jamačno i tada vodio neku izvoznu trgovinu između Bosne i mletačkih posjeda u Dalmaciji. Još i u XVIII st. ubirala se tržna izvozna taksa u Drnišu na raznu robu, među ostalim i na izvoz volova. Godine 1758. pobirali su te prihode zaimi (feudalni posjednici) Ibrahim Mustafa, te Mustafa i Mahmut sinovi Osmanovi,[33] a 1785. god. zaim Derviš Mustafa sin Derviš Hadži Ibrahimov.[34] Bosanski trgovci toga vremena su dolazili u Drniš i sa svojih prekomorskih putovanja, kako nam pokazuje slučaj sarajevskog bazerđana Dževreka, koji je 1774. god. umro u Drnišu na povratku s hodočašća u Meku.[35]

Zanimljivo će biti navesti jednog pjesnika koji je ostavio jednu kratku pjesmu o Drnišu. On je pjevao na turskom jeziku, ali je sigurno bio čovjek naše krvi. To je neki Ali efendija Skopljak, inače nepoznat po svome radu. Ime Sopljak označava da je bio rodom iz bosanskog Skoplja, kako se nazivao kraj uz lijevu obalu gornjeg Vrbasa, a možda je živio i u Drnišu. Početak njegove pjesme o Drnišu u prepjevu S. Bašagića glasi:

Od Drniša na svijetu
ne imade ljepšeg kraja
izvan zemnog raja.

Svaka kuća kao ćošak
oholo se nebu pruža
a stanovnik od čovjeka duša.[36]

[31] HAZd, Spisi generalnog providura Daniela Dolfina, sv. III, list 63—64.
[32] Franjevački samostan na Visovcu... B 66 (1631).
[33] Šikayet defteri sv. II, fotokopije u Arhivu Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine u Sarajevu.
[34] Šikayet defteri sv. V, na istom mjestu kao gore.
[35] M. Mujezinović, Ljetopis Mula Mustafe Bešeskije, Sarajevo 1963, str. 202.
[36] Pjesmu je objavio u prepjevu Safvetbeg Bašagić (Mirza Safvet) u časopisu Behar god. I, Sarajevo 1901, str. 316.

Pjevajući u klasičnom turskom jeziku on je svakako bio školovan čovjek i poznavalac orijentalnih jezika i literature. O njemu ne znamo ništa pobliže, pa možemo samo pretpostavljati tko je bio i šta je radio. Postojanje više džamija u ovom gradiću pretpostavlja i postojanje isto toliko imama (svećenika) i kojeg hatiba (propovjednika), koji su morali biti obrazovani, da bi mogli valjano obavljati svoje dužnosti. Je li ovaj pjesnik (ako je Drnišlija) možda bio u kojoj drniškoj džamiji, ne može se ništa reći, ali mogućnost nije isključena. Mogao je uostalom isto tako biti i kadija. Ali nisu se samo vjerski službenici bavili knjigom, pa je i taj Ali efendija mogao pripadati i kojem drugom staležu.

Dok su to samo pretpostavke, poznat nam je jedan Drnišanin toga doba koji se bavio knjigom i svoje djelo tiskom objavio. Radi se o fra Iliji Buliću iz Drniša, pripadniku bosanske provincije, kojoj je do početka XVIII st. pripadao i jedan dio Dalmacije. On je sastavio knjižicu »Privilegia provinciae Bosne Argentinae« i objavio je u Ankoni 1635. god. »apud Marcum Slavioni«. Tiskana je u formatu dvanaestine na 16 strana.[37]

Rad Aliefendije Skopljaka i fra Ilije Bulića pokazuje da je u ovom kraju gdje se stalno čuo zveket oružja bilo ljudi i druge prirode, kojima je knjiga bila bliža srcu, a pero bolje odgovaralo nego mač i džeferdar.

Tursko osvojenje Drniša donijelo je i u stanovništvu ove krajine velike promjene. Dotadašnje rijetko naselje sada je napučeno novim stanovnicima, koji su dobrim dijelom došli iz Hercegovine. Vidi se to već po nekim nazivima sela, koji su nastali od plemenskih i sličnih imena novih naseljenika. Tako npr. imaju Mirilovići, Miljevci, Drinovci, Radonić i Kričke kod Drniša, a ista ta imena susrećemo još u srednjem vijeku kao imena hercegovačkih vlaških katuna, a neka i danas još kao toponime u Hercegovini i nekim bosanskim krajevima.[38] Glavno im je zanimanje u oba kraja bilo i ostalo stočarstvo, a kao karakteristika laka pokretljivost iz jednog kraja u drugi.

O izmjeni stanovništva govore nam i mnogi toponimi kojih je etimologija orijentalnog karaktera i vezana dobrim dijelom za muslimanski elemenat. U neposrednoj okolici Drniša susrećemo se nazivi Kadina glavica, Balina Glavica, Beader (3 lokaliteta), Mujani, Asanovići, Pašin stolac. Ima i hidronima takva postanja npr. Pašin

[37] E. Fermendžin, Chronicon observatis Provintiae Bosnae Argentinae. Starine XIII (1890), str. 35. — J. Jelenić, Bio- bibliografija franjevaca Bosne Srebreničke, Zagreb 1925, str. 65.

[38] D. Kovačević, Srenjovjekovni katuni po dubrovačkim izvorima. Simpozium o srenjovjekovnom katunu, Sarajevo 1963, str. 126, 131, 132. — Statistika Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1880, str. 77, 83, 111.

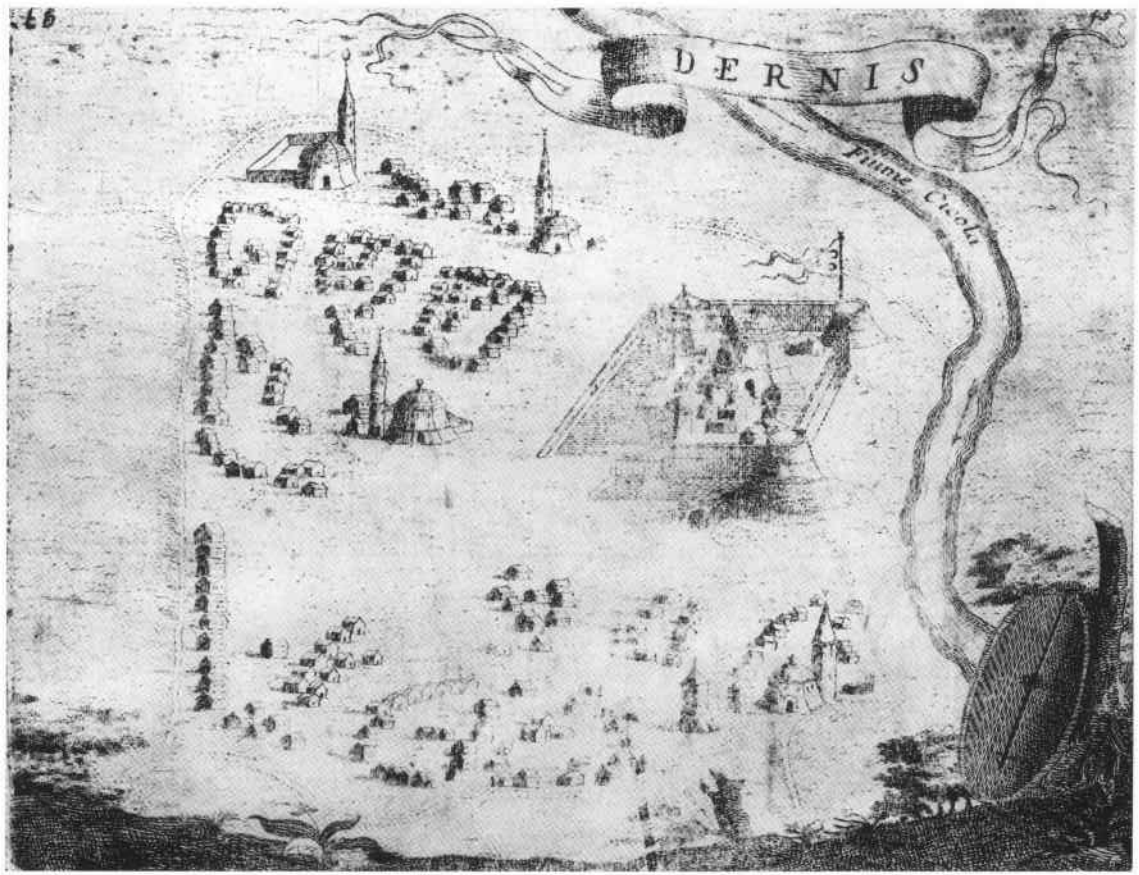

Drniš u XVII st. (po Coronelliju)

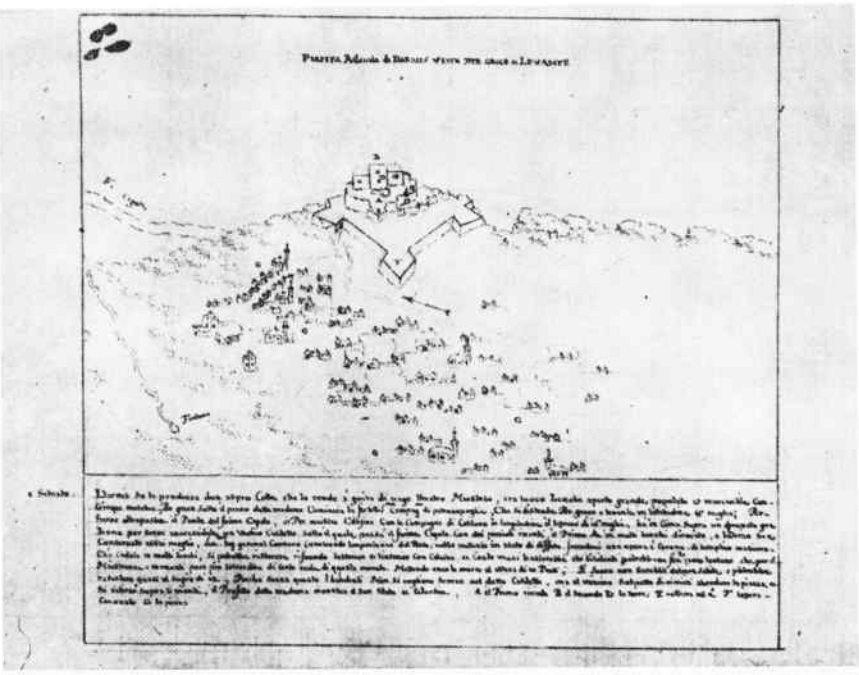

Drniš — crtež iz XVII st.

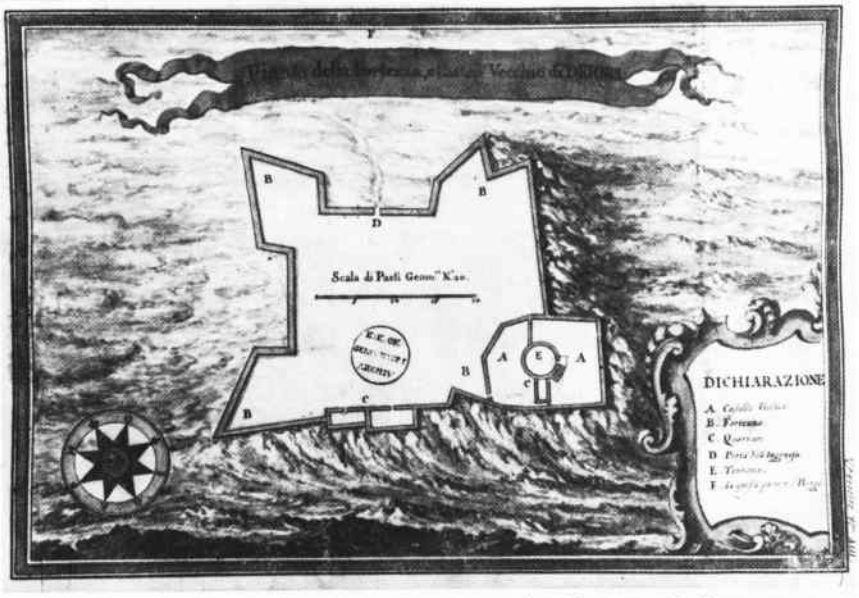

Tlocrt drniške tvrđave 1708. god. (Juster, G I a, 6—5, 13)

Izgled Drniša 1708. god. (Juster, G I a, 6—5, 13)

Drniš — ruševine stare kule na »Gradini«

Drniš — ruševine stare kule na »Gradini«

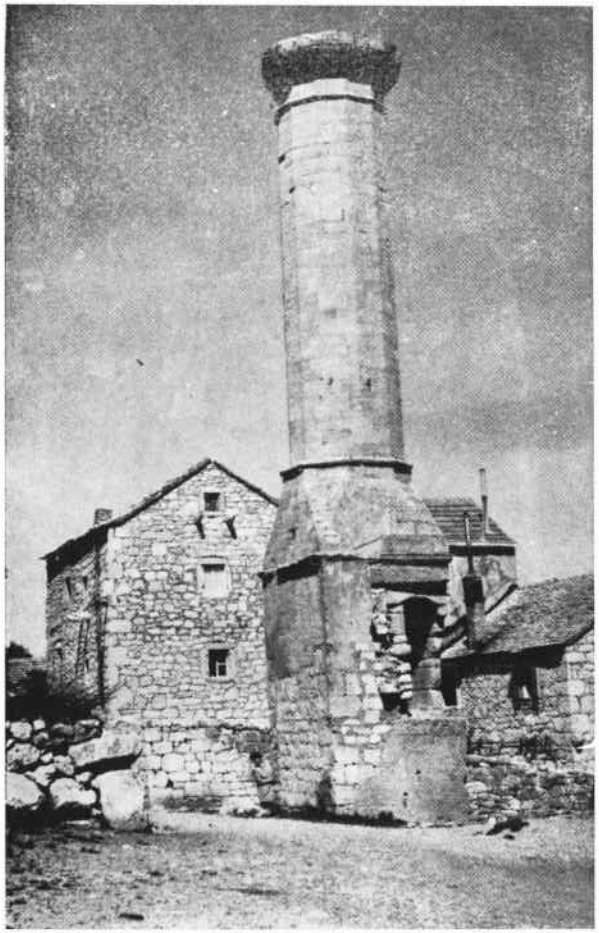

Ostatak minareta neke džamije u drniškoj tvrđavi

Crkva sv. Ante, nekad džamija, s kupolom (prije 1950. god.)

Crkva sv. Ante, nekad džamija, pogled sa sjevera

bunar i napokon rijeka Čikola, koja se u srednjem vijeku zvala Poljščica, a kasnije je to ime posve zaboravljeno. Da je bilo više starenika, ne bi to bilo.[39]

Drugi put je nastalo veliko preseljavanje pučanstva u vrijeme kandijskog rata. Već u početku rata nastojali su Mlečani privući na svoju stranu što više tzv. turskih Morlaka. Činili su to ili obećanjima ili zastrašivanjem i progonima. Oni su sad zajedno s mletačkim plaćenicima i domaćim ljudima učestvovali u ratu i robljenu bosanskih naselja. Mletačka vojska zajedno s tim prebjezima u veljači 1648. god. zauzima Drniš,[40] te po Foskolovu metodu odmah ga ruši kako se neprijatelj ne bi mogao tu povratiti i opet utvrditi. Zato je ovo područje ostalo pusto cijelo vrijeme rata, kao što je slučaj i s ostalim pograničnim naseljima u Dalmaciji. Tada je iz ovih naselja odneseno sve pokretno što je bilo vrijedno i što se moglo negdje na drugom mjestu upotrijebiti. Tako je u Drnišu nađen kod jedne džamije sat na kuli, koji je služio za sve građane, kao i sve sahat-kule. Kula je porušena, a sat prethodno skinut i odnesen u Šibenik, gdje se i sada nalazi.[41] To je jamačno bila jedna od prvih sahat-kula u našim krajevima, a znak je kulturnog uspona Drniša u ono doba.[42]

Nakon završenog kandijskog rata je po mirovnom ugovoru svaka strana zadržala ono što je već posjedovala i Mlečani su na brzu ruku naselili u Drnišu nešto ljudi, ne bi li ga na taj način zadobili. Međutim turska se vlast nije s tim složila, nego su vojskom protjerali predstavnike mletačkih vlasti, pa je pri razgraničenju Drniš opet ostao u sastavu bosanskog pašaluka. Preživjeli bivši posjednici i ostalo stanovništvo Drniša očito se vratilo na svoja stara ognjišta. Oni koji su bili prešli Mlečanima i s njima ratovali time su se bili kompromitirali i nisu više došli.

Život se tada opet u gradu normalizirao. Opet vidimo da se i franjevci više puta nalaze u Drnišu. Iz toga je vremena slučaj kad drniški dizdar otima gvardijanu fra Marku šezdeset pet dukata. Ovaj ga tuži tadašnjem bosanskom namjesniku tražeći pravdu i valija Ahmed paša naređuje 1678. god. spomenutom dizdaru da povrati novce. On je to valjda i učinio, jer ga vidimo na sudu s gvardijanom, gdje su se poravnali.[43] U ovo vrijeme je netko optužio

[39] Za Poljščicu još znaju 1574. god. Butrišić i Divnić, ali je istodobno zovu i Čikolom. Usp. Rački, Prilozi..., str. 195.

[40] G. Stanojević, Jugoslavenske zemlje u mletačko-turskim ratovima XVI—XVIII vijeka. Beograd 1970, str. 205.

[41] HAZd, Spisi gen. providura L. Foskola III, 438—439.

[42] O sahatkulama u Bosni usporedi H. Kreševljaković, Sahat-kule u Bosni i Hercegovini. Naše starine IV (Sarajevo 1957), str. 17—31.

[43] Franjevački samostan na Visovcu... C 1 i I 8 (oba iz 1678. god.).

redovnike da su samovlasno nešto gradili na Visovcu, pa je drniški kadija Ibrahim nakon uviđaja na mjestu potvrdio 1681. god. da su oni popravili ambar i pekaru na temelju carske dozvole.[44]

U međuvremenu nastao je i bečki rat, kretala se na sve strane vojska, a s time je raslo i narodno uzbuđenje. Turskim porazom pod Bečom kao da je dat znak za ustanak i svuda je nastalo vrijenje. S druge strane muslimani iz pograničnih gradova i ostalih naselja pobojavaju se za svoj opstanak. Generalni providur Lorenzo Dona javlja 27. listopada 1683. vladi u Mletke da muslimani namjeravaju napustiti Knin i Drniš iz straha od morlačkog ustanka,[45] a već 7. prosinca morlački glavari izvješćuju generalnog providura da su zapalili Drniš. Uskoro zatim oni osvajaju Skradin, Obrovac i Drniš.[46] Sad je Drniš postao pogodno mjesto za logorovanje mletačkih snaga na ovoj strani granice. Tako se u proljeće 1687. god. generalni providur smjestio s vojskom u Drnišu, očekujući bosanskog pašu, koji je dolazio iz Livna.[47]

Time je završeno tursko vladanje u Drnišu i njegovoj okolici. Na mjesto muslimanskih feudalaca došli su sada mletački plaćenici i morlački glavari. Serdar Mate Nakić je zauzeo kulu i posjed Jusufage Drnišlijića u Drnišu, na što je kasnije dobio investituru.[48] Ruševnu kulu Husejnage Crničića u Kričkama dobio je sa trideset kampa zemlje zlatar Mate Tadić,[49] a tako i mnogi drugi.[50]

O turskom vladanju u ovom kraju kazuju naprijed opisani spomenici i narodna predaja. Osim Jusufage Drnišlijića bilo ih je istoga roda još i u Kninu. Neki koji su se odselili u Bosnu sačuvali su to ime do danas u obliku Denišlić. U Sarajevu se susreću od kraja XVII stoljeća. Bilo je i katolika koji su nosili ime Drnišlija (Drnišanin). To su ime nosili neki franjevci koji su bili rodom ili su živjeli u Drnišu. Fra Ivan Drnišlija izabran je 1662. god. od strane prekosavskih franjevaca za provincijala,[51] ali njegov se izbor smatrao ilegalnim i odluke su mu poništavane.[52]

Još jednom se je pokazala turska vojska u okolici Drniša. Bilo je to za rata 1715. god., kad je opsjednut Sinj, a pojedine se čete razletjele na sve strane, pa i do Drniša. Međutim osim pljačke drugog učinka nije bilo.[53]

[44] Ibidem, I 60 (1681).
[45] B. Desnica, Istorija kotarskih uskoka I, Beograd 1950, str. 267.
[46] Ibid., str. 293.
[47] Na istom mjestu, str. 316—317.
[48] HAZd, spisi gen. prov. A. Molina II, 66.
[49] Ibid., 64.
[50] Na istom mjestu, 65, 69, 71.
[51] J. Jelenić, Ljetopis fra Nikole Lašvanina, separat iz Glasnika Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini 1914/1915, str. 102.
[52] J. Matasović, Fojnička regesta. Spomenik LXVII, Beograd 1930, str. 97.
[53] B. Desnica, op. cit., str. 445.

DRNIŠ IN THE 16th AND 17th CENTURIES

Summary

Drniš is mentioned for the first time as a settlement (Sub Darnis) it the end of the 15th century. When the Turkish penetrations had become more frequent at the beginning of the 16th century, also this region was jeopardized, so the Turks contrived to capture also this town in 1522 together with Skradin and some other places in the vicinity. The new authorities commenced immediately to fortify it, and together with its vast field (Petrovo Polje) it served the Turks as a safe camp for the assembling of their military forces in the fight against the Republic of Venice. The building up of Drniš lasted throughout the 16th century, and in this connection also the population grew in number, both in the town and in the villages. Especially noticeable were the numerous new arrivals, who conferred their special names upon some of the settlements, by which it is possible to conclude whence these new inhabitants had come. Even the name of the Poljščica River was soon forgotten, and it received the name of Čikola. Some people tried also in recent times to derive the name of Drniš from the Oriental languages, but this is quite without foundation, as we know well that it is mentioned even before the Turkish conquest.

In Turkish times Drniš used to be the seat of a nahia (court district), and in the town there was a garrison under the command of a so-called »dizdar«. In Drniš there were quute a number of Moslems in this time who had built 5 mosques, one of which was raised by one of the Terzibalići, who belonged to a very renowned lineage in Drniš in the 17th century. We are reminded of the great number of Moslems in the then Drniš by numerous toponyms on the territory of the town and its environs, which are of Moslem origin.

Although over a span of more than one century and a half during the Turkish administration it was demolished on several occasions, the town of Drniš maintained its ground until the year 1684, when it was eventually captured by the Venetians. In Drniš there has been rather well preserved one mosque to our very day, which was rebuilt after the Venetian conquest into a church (St.

Ante). From the architectonic aspect it is a typical Ottoman structure. Besides this mosque there has been partly preserved also the minaret of another mosque in the neighbourhood of the remains of the city walls and towers above the Čikola River. Also the mosque of the Terzibalići was transformed into a church, but now it exists no more. Also the remains of a water pipeline from Turkish times have been discovered, which supplied the town with drinking water from the Promina Mountain.